

Boj proti alkoholizmu a opilstvu (nielen) v ľudovodemokratickom Československu¹

Miriám Laclavíková*

Tomáš Gábris**

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2022.9.4.255-271>

Abstrakt:

LACLAVÍKOVÁ, Miriám – GÁBRIŠ, Tomáš: *Boj proti alkoholizmu a opilstvu (nielen) v ľudovodemokratickom Československu*. Trestný čin opilstva ako výraz zodpovednosti za zavinené privodenie si nepríčetnosti bol zavedený do československého trestného práva v roku 1950. Trestal sa zásadne nižšou sankciou, než akou by bol potrestaný samotný čin spáchaný v nepríčetnosti. V Trestnom zákone z roku 1961 bol tento koncept opustený a konštatovalo sa v podstate to, že páchatel, ktorý sa privedie do nepríčetnosti, je za svoje konanie zodpovedný rovnako ako príčetný páchatel. Táto zodpovednosť za výsledok bez zavinenia (v rozpore s princípmi trestného práva) však viedla k tomu, že v roku 1991 sa trestný čin opilstva znovu zaviedol a platí na Slovensku až dodnes. Recentná snaha o jeho zrušenie sa stretla s odmietnutím, a zdá sa, že napokon sa do konečného znenia novely Trestného zákona predstavenej v roku 2022 zrušenie trestného činu opilstva nedostane.

Kľúčové slová:

opilstvo, nepríčetnosť, trestná zodpovednosť, zavinenie

The Fight against Alcoholism and Drunkenness (not only) in People's Democratic Czechoslovakia

Abstract:

LACLAVÍKOVÁ, Miriám – GÁBRIŠ, Tomáš: *The Fight against Alcoholism and Drunkenness (not only) in People's Democratic Czechoslovakia*. The criminal offense of drunkenness as an expression of responsibility for culpably caused insanity was introduced into the Czechoslovak criminal law in 1950. It was to be punished with a lower sanction than what would have been imposed for the offense committed while being insane. In the Criminal Code of 1961, this concept was abandoned and it was found, in essence, that an offender who drives himself insane is equally responsible for his actions as a sane offender. However, this responsibility for the result without any fault (contrary to the principles of criminal law) led to the re-introduction of the criminal offense of drunkenness in 1991, which is still valid in Slovakia today. A recent effort to abolish it was met

* Mím. prof. doc. JUDr. Miriám Laclavíková, PhD., Katedra dejín práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave.

** Prof. JUDr. Tomáš Gábris, PhD., LL.M., Katedra dejín práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave.

1 Príspevok je výstupom projektu APVV-19-0050 Trestnoprávna ochrana slobody

with rejection, and it seems that finally, the abolition of the offense of drunkenness will not make it into the final text of the amendment to the Criminal Code introduced in 2022.

Key words:

drunkenness, insanity, criminal responsibility, culpability

Úvod

Alkoholizmus je spoločenským, sociálnym aj hospodárskym problémom, s ktorým sa pasovali všetky režimy, ktoré sa na území Slovenska v 20. storočí prestriedali. Že pritom ide o problém aktuálny aj dnes, nemusíme osobitne vysvetľovať. Za všetky príklady stačí zmieniť aktuálnu diskusiu k legislatívnym snahám o novelizáciu trestnoprávných kódexov, v ktorých pôvodný návrh počítal aj so zrušením trestného činu opilstva,² vnímaného možno ako relikv socializmu, resp. ešte ľudovodemokratického režimu bývalého Československa. Táto osobitná skutková podstata však nie je jednoduchým prežitkom minulosti – jej úprava úzko súvisí s úpravou pričetnosti páchatel'ov trestných činov, zodpovednosťou za (ne)zavinené konanie, ale i s celospoločenským nastavením „boja“ proti alkoholizmu, alebo naopak jeho tolerovania.

Je pritom pravdou, že po roku 1948 nový ľudovodemokratický režim a štát mali ambíciu vysporiadať sa s alkoholizmom radikálnejším spôsobom než dovtedajšie režimy, a to jednak vo verejnoprávnej rovine – vyriešením zásadných prienikov tohto problému do trestného práva (pričetnosť/nepričetnosť páchatel'a a zohľadnenie užívania alkoholu v jej rámci, špecifické trestné činy a priestupky spojené s užívaním alkoholu, a osobitne aj novozavedená skutková podstata opilstva), ale tiež úpravou zasahujúcou do súkromného práva (obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, alkoholizmus ako príčina rozvratu manželstva a pod.).

Alkohol a jeho nadmerné užívanie však zostali vážnym problémom v celom období ľudovodemokratického a socialistického režimu, pričom tento problém nebol v celej šírke vyriešený až dodnes. Preto i akékoľvek snahy o prehodnocovanie spoločenskej závažnosti a trestnoprávných dôsledkov konania a správania pod vplyvom alkoholu treba sledovať aj vo svetle (právno) historickom, ale i spoločensko-kultúrnom.

Predložená štúdia sa s týmto cieľom pokúsi voviesť čitateľa do hľadania odpovedí na otázky: Ako nadmerné užívanie alkoholu zasahovalo do spoločenských vzťahov? Ako sa štát v rôznych etapách pokúšal o kontrolu a reguláciu (nadmerného) požívania alkoholu? Aké spoločenské a právne kontrolné mechanizmy vznikali za týmto účelom? Prečo sa zakotvil nový trestný čin opilstva a aké boli limity jeho právnej úpravy? Je vo svetle súčasnej situácie táto osobitná skutková podstata prekonanou, alebo má stále svoj význam? Odpovede ponúkneme

2 Kolíková navrhuje vypustiť z novely Trestného zákona trestný čin opilstva. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22807199/ministerstvo-spravodlivosti-navrhuje-vypustit-z-novely-trestneho-zakona-trestny-cin-opilstva.html>

na podklade objasnenia vývoja príslušných reglementácií na časovej osi od konca 19. storočia až do súčasnosti, s dôrazom kladeným osobitne na obdobie ľudovo-demokratického Československa, kedy bol trestný čin opilstva prvýkrát do nášho trestného práva zavedený.

Boj s alkoholizmom v Uhorsku na prelome 19. a 20. storočia

Potreba právnej úpravy regulácie spotreby alkoholu a riešenia nadmerného požívania alkoholu a jeho následkov v oblasti verejného a súkromného práva sa v rámci nášho územia spája už s obdobím konca 19. storočia. Už predtým však od polovice 19. storočia činnosť predstaviteľov národného obrodnenia poukazovala opakovane na tento problém ako na osobitný sociálny problém, spájaný často s chudobou, nevzdelanosťou, či zaostalosťou. Znáмым propagátorom spolkov miernosti (striezlivosti) a bojovníkom proti alkoholizmu sa tak stali najmä Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Janko Francisci a i. Vznikali aj prvé literárne diela poukazujúce na škodlivosť alkoholu, ako napr. „Pálenka otrava“ (Samo Chalupka, 1843), v novinách boli uverejňované články ako napr. „Spolky miernosti“ (Ľ. Štúr, Slovenskje narodnje novini, č. 7 – 11, 1845), či „Kde leží naša bieda?“ (Ľ. Štúr, Slovenskje narodnje novini, č. 201-208, 13., 16., 20., 23., 27. a 30. júla, 3. a 6. augusta 1847), upozorňujúce aj na rastúce právne problémy nadmerného užívania alkoholu.³ Tento sociálny problém a v podstate rastúci alkoholizmus dokladá aj literatúra slovenského realizmu, napr. diela Martina Kukučina, Jozefa Gregora Tajovského, Boženy Slančíkovej-Timravy a i.⁴

Právna úprava, pochopiteľne, v obdobnom duchu začala reprobovať v rovine verejného, ale aj súkromného práva, aspoň tie najvypuklejšie sociálne, majetkové,

3 „V opilcovi rozmnožia rôzne škaredé neduhy: z opilstva pochádza hašterivosť, rúhanie sa Bohu i svetu, hrubosť, márnosť, krádež, rôzna telesná nečistota: či nevidame opilcov sa biť, hlavy si roztlkať, či ich nevidame všetko prepit' a potom sa dať na krádež alebo žobranie? Vari potom nemusia nasledovať tresty, žaláre, bitky, peňažné pokuty? Ak sa takýto opilec zahniezdi do rodiny, tá už má po domácom šťastí a pokoji; je jedno, či pije muž alebo žena, obaja podkopávajú domáce šťastie, obaja pijú, z domáceho života urobia hotové peklo. Niežeby sa im podarilo niečo nahonobiť, naopak, prehýria, čo zdedili, čo si doniesli, čo si v predchádzajúcom triezvom období nahospodárili. ... A ak majú deti, čo s nimi? Vtáctvo i zvieratá vychovávajú svoje mláďatá, krmia ich a ochraňujú, kým nepodrastú a sami sa o živobytie nepostarajú, ale opilec ani toľko pre deti nevykoná, a keď už všetko na psotu priviedol, ani vykonať nemôže, nie, niet v ňom lásky k blízkym, niet v ňom lásky k tým, čo z neho vyšli, len láska k vlastnému gágoru: tie deti, nebožiatka, musia do sveta, stanú sa z nich tuláci, chodia po dobrých ľuďoch alebo musia pristať na ťažkú robotu, kde zakrpatievajú, často sa dosť biedy, dosť múdze natrú, dosť bitky zažijú, potom aj zdrevenejú, opustia sa, hynú!“ In Slovenské národné noviny, č. 7 – 11, 22., 26., 29. august, 2. a 5. september 1845. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.snm.sk/swift_data/source/muzeum_ludovita_stura/ludovit_stur/spolky_miernosti.pdf

4 „Materiálna bieda, celková zaostalosť a alkoholizmus boli na Slovensku sociálnym fenoménom, pred ktorým si spisovatelia a politici ... nemohli zakrývať oči.“ MIKULA, V. Čakanie na dejiny. State k slovenskej literárnej histórii. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Vydavateľské oddelenie UK, 20213, s. 22.

trestnoprávne, rodinné a i. následky alkoholizmu. Na tomto mieste možno spomenúť zák. čl. XX/1877 o poručníctve a opatrovníctve, ktorý na návrh rodinných príslušníkov (najčastejšie manželky) mohol vyhlásiť alkoholika za márnотratníka a zbaviť ho tak spôsobilosti nakladať so svojím majetkom „nešetrne“ na úkor rodiny a jej príslušníkov, ku ktorým ho viazala vyživovacia povinnosť.

Ako norma bojujúca proti alkoholizmu sa prezentoval aj zákonný článok XXV/1883 o úžere a o škodlivých úverových úkonoch, ktorý obsahoval aj ustanovenia o žalovateľnom krčmovom úvere, v zmysle ktorého mohol krčmár predať na úver alkoholické nápoje len do určitej sumy⁵ (počas prvej ČSR to bola suma 16 Kčs). Úprava sa ale pomerne ľahko obchádzala, bola slabo kontrolovateľná a v praxi takmer neefektívna.

V trestnoprávnej rovine bol zasa v tomto období zakotvený priestupok pohoršujúceho opilstva („*кто sa objaví na verejnom mieste v opilom stave, ktorý vzbudzuje pohoršenie*“), stíhaný okresnými úradmi. Sankciou bola peňažná pokuta.⁶ Peňažnou pokutou v zmysle § 85 zákona o priestupkoch bol potrestaný aj ten, kto iného úmyselne opil, krčmári, ktorí predali alkoholické nápoje opitému, ako aj ten, kto takto podal alebo predal alkoholické nápoje maloletej osobe do 14 rokov veku. Opätovné spáchanie tohto priestupku mohlo viesť aj k trestu zákazu činnosti na dobu od troch mesiacov až do jedného roka. Na alkoholizmus ako problém však začali postupne upozorňovať aj lekári, a to osobitne vo vzťahu k detskej populácii.⁷

Právna reglementácia boja proti alkoholizmu v rokoch 1918–1945

Po vzniku Československej republiky sa s týmto zložitým sociálnym problémom – zasahujúcim široko do rôznych oblastí právnych vzťahov – novým moderným spôsobom snažila vyrovnáť nielen formujúca sa terénna sociálna práca cestou činnosti abstinentných spolkov, osvety, náučných prednášok a pod.,⁸ ale aj právo a jeho normy. Tak už pomerne krátko po vzniku nového štátu a zastabilizovaní

5 Výška tohto úveru zo zákona nesmela byť nižšia ako 2 forinty a vyššia ako 8 forintov. Pozri ŠTENPIEN, E. Zákony o úžere v Uhorsku v 19. storočí. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice : UPJŠ, 2018, s. 124.

6 § 84 zákona č. XL/1879 o priestupkoch

7 V 30. rokoch 20. storočia sa pod vedením prof. Alojza Churu uskutočnil na Slovensku rozsiahly výskum zdravotného a sociálneho vývoja školopovinných detí vo veku od 7–15 rokov. Výskum potvrdil problém pretrvávajúceho alkoholizmu s tým, že požívanie alkoholu sa týkalo aj detskej populácie. Podľa zistení až 30% detí požívalo alkohol v menších dávkach v čaji či inom nápoji ako „liek na posilnenie“. CHURA, A. J. *Slovensko bez dorastu? Sociálne-paediatrické štúdium*. 2. diel. 1. časť. Bratislava : Nákladom Roľníckej osvety v Bratislave, 1938. s. 155, 167.

8 Samotný T. G. Masaryk, prezident ČSR, bol dlhodobým bojovníkom proti alkoholizmu čomu venoval viacero štúdií či prednášok. Rovnako jeho nástupca v prezidentskom úrade Edvard Beneš reflektoval tento problém aj v jeho ekonomických súvislostiach. BENEŠ, E. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha : Nákladem čsl. Abstinentního svazu v Praze, 1915.

jeho vnútro politickej situácie, konkrétne vo februári 1922, prijalo Národné zhromaždenie zákon č. 86/1922 Zb. z. a n., ktorým sa obmedzuje podávanie alkoholických nápojov. Zákonná úprava zakazovala podávanie alkoholických nápojov deťom do 16. roku veku (zákaz sa vzťahoval na všetky alkoholické nápoje), resp. mladistvým do 18. roku veku (zákaz sa v rozmedzí 16.–18. roku veku nevzťahoval na pivo a víno). Zákaz, reagujúci však aj na dobové zvyky, sa pritom výslovne nevzťahoval na odnášanie alkoholických nápojov z jednotlivých prevádzok mladistvými pre iné osoby (rodičov, príbuzných), teda bolo ho možné pomerne ľahko obísť.⁹ Zákaz podávania alkoholických nápojov deťom a mladistvým aj preto nevyriešil problém komplexne a v zásade neriešil ani pomerne vysokú spotrebu alkoholu medzi dospelými.

V období Slovenského štátu (1939–1945) sa štát opätovne pokúšal riešiť sociálne dopady pretrvávajúceho alkoholizmu, o čom svedčí aj zákon č. 215/1941 Sl. z. o vyplácaní mzdy, platu alebo iných služobných požitkov ľahkomyseľníkov. Cieľom tejto úpravy bola ochrana rodinných príslušníkov, ku ktorým sa viazala vyživovacia povinnosť. Za ľahkomyseľníka zákon označil osobu, o ktorej okresný súd v nespоровom (mimosporovom) konaní rozhodol na návrh oprávnenej osoby, že „*požíva liehové nápoje alebo sa oddáva hrám alebo iným náruživostiam v takej miere, že tým ohrozuje riadnu výživu osôb, ktoré podľa zákona je povinná vyživovať*“. Oproti ochrane poskytovanej zák. čl. XX/1877 (vyhlásenie za márnotrátника) sa touto úpravou presadil vo výraznejšej miere verejný záujem, čo je zreteľné z rozšírenia okruhu osôb oprávnených podať návrh na začatie konania a aj z možnosti súdu rozhodovať o vyhlásení za ľahkomyseľníka *ex offo*. Okrem manžela/manželky a z vyživovacej povinnosti oprávnených osôb návrh na začatie konania mohol podať aj starosta obce a štátny bezpečnostný orgán. Na základe právoplatného uznesenia súdu, mzdu, plat alebo iné služobné požitky ľahkomyseľníka mohol zamestnávateľ vyplatiť/vydať iba osobe, ktorú určil svojim rozhodnutím súd za príjemcu.¹⁰ Uznesenie o vyhlásení za ľahkomyseľníka platilo 6 mesiacov, pokiaľ súd neurčil kratší čas.

Aj táto úprava však bola len čiastkovou, a ako konštatuje Juraj Šujan v roku 1948 v článku *Súdnictvo a alkoholizmus*,¹¹ „*neosvedčila sa, lebo je len málo prípadov, kde ohrozená rodina siaha k tomuto radikálnemu opatreniu, či už zo strachu pred alkoholikom, z neinformovanosti alebo z iných príčin*.“ Daná úprava tak síce zostala v platnosti aj po obnove suverenity Československa v roku 1945, avšak v podstate bola obsolétnou: „*národné výbory, orgány národnej bezpečnosti v návale inej práce si akosi ani neuvedomujú, žeby mohli a mali podávať súdu návrhy na takéto opatrenia proti alkoholikom. Ešte menej to robia súdy z úradnej povinnosti. Nezahájajú nespоровé konanie proti alkoholikom, i keď s nimi prídu do úradného styku v trestnom alebo v civilnom konaní, hoci k tomu majú právo*.“¹²

9 Na vykonanie zákona bolo vydané nariadenie č. 174/1922 Zb. z. a n.

10 Vo výnimočných prípadoch mohol súd rozhodnúť aj o ponechaní istej čiastky pre daného ľahkomyseľníka.

11 ŠUJAN, J. *Súdnictvo a alkoholizmus*. In *Právny obzor*, roč. 31, 1948, s. 254.

12 Tamže.

Ľudová demokracia a boj proti alkoholizmu

Po roku 1945 sa tiež opätovne otvorila otázka regulácie spotreby alkoholu, a to špeciálne po roku 1948 aj v spojení s kritikou prvorepublikovej „buržoáznej“ úpravy ako nedostatočnej, slabo kontrolovanej a teda neefektívnej. Právna veda v duchu novej marxisticko-leninsko-stalinskej ideológie zdôrazňovala prepojenie problému alkoholizmu s buržoáznou kapitalistickou spoločnosťou, ktorá tento problém vraj prehliadala vo vidine „dosahovania zisku z predaja alkoholických nápojov“ a s celkovo iným pohľadom na hodnotu človeka ako takého.¹³ Nový režim volil aj nové prostriedky, ktoré mohli byť prísnejšími než predchádzajúce buržoázne, ak si to vyžadovali záujmy spoločnosti, ale hlavne mali byť opatreniami výchovnými a meniacimi človeka a jeho postoj k sebe aj okoliu: „*Úlohou nášho nového trestného práva je účinne bojovať proti prežitkom kapitalizmu a vychovávať občanov. Preto u nás nie je zavedená prohibícia, ale výchovou, osvetou, administratívnymi a zdravotníckymi opatreniami sa snažíme opilstvo vytláčať.*“¹⁴

Ľudovodemokratický a socialistický štát sa pritom ani v duchu novej paternalistickej a všekontrolujúcej ideológie nemohol „*dostať do rozporov s hľadiskami mravnými a výchovnými v boji proti alkoholizmu, lebo jemu je dobro ľudu a zdravie národa nadovšetko. Nemusí dosahovať úplnú abstinenciu, ale ide o to, aby ľudia boli vychovaní na ovládanie svojich zlých sklonov. Socialistický štát sa díva na alkoholizmus ako na chorobu, pred ktorou treba ľud chrániť. Iba socialistický štát môže ísť a ide do dôsledkov, lebo sa nemôže pritom dostať do rozporu so svojimi vlastnými záujmami. Socialistický štát má na zreteli iba dobro, zdravie a blahobyť ľudu, ktorým musí ustúpiť záujem fišku. Široké vrstvy nášho národa si uvedomujú, že štát je pre ľud a nie na jeho vykorisťovanie a využívanie, prostredníctvom ľudských slabostí a zlých sklonov.*“¹⁵

Po stabilizácii povojnových pomerov tak bezprostredne došlo aj k obnove činnosti Stáleho poradného zboru pre boj proti alkoholizmu zriadeného pri ministerstve zdravotníctva a začali sa legislatívne práce na novej právnej úprave v tejto oblasti. Výsledkom bol zákon č. 87/1948 Zb. o potlačaní alkoholizmu stojaci na troch pilieroch,¹⁶ viditeľných aj z gradujúcej systematiky ustanovení zákona – išlo o piliere:

- **prevencie** (uskutočňovala sa „*výchovou obyvateľstva ke striedmosti, prúzkumem príčin a následkú alkoholizmu a jejich odstránením, léčením osob, ktoré si*

13 „*Buržoázna spoločnosť nemala nikdy skutočný a vážny záujem na potlačaní a odstránení alkoholizmu. Bolo jej skutočným záujmom, aby alkoholizmus existoval; šíril sa a kvitol, veď bol výborným prostriedkom na demoralizovanie pracujúcich, ktorých bolo treba držať v tme, biede a zaostalosti. ... Alkoholizmus bol jednou z foriem, ktoré používal kapitalizmus na omámenie a podlomenie sily proletariátu.*“ NIKŠOVÁ-KUNTSCHEROVÁ, G. Trestný zákon v boji proti alkoholizmu. In *Právny obzor*, roč. 35, 1952, s. 565 a s. 566.

14 NIKŠOVÁ-KUNTSCHEROVÁ, G. Trestný zákon v boji proti alkoholizmu. In *Právny obzor*, roč. 35, 1952, s. 567.

15 ŠUJAN, J. Súdnictvo a alkoholizmus. In *Právny obzor*, roč. 31, 1948, s. 255 a s. 257.

16 *Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. Tisk 1113. Vládní návrh. Zákon ze dne 1948 o potírání alkoholismu. Důvodová zpráva.* (cit. 23. 04. 2022). [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm

způsobilý požíváním alkoholických nápojů poruchu na zdraví, jakož i dozorem na ně“),

- **čiasťočnej prohibície** (uskutočňovala sa „*omezením podávání alkoholických nápojů určitým osobám, v určité dny nebo při určitých příležitostech*“)
- a **represie** (uskutočňovanej „*trestáním přestupků spáchaných proti ustanovením tohoto zákona soudy nebo okresními národními výbory*“).

V rámci **prevencie** sa stalo kľúčovým pôsobenie národných výborov, ústavov národného zdravia a pri nich zriaďovaných protialkoholických poradní. Úprava predpokladala spolupôsobenie orgánov starostlivosti o mládež (v zmysle zákona č. 48/1947 Zb. o organizácii starostlivosti o mládež), škôl, školských úradov a orgánov ochrany práce. Okresný národný výbor mal právomoc rozhodnutím vo forme výmeru uložiť osobám, ktoré sa nadmerným požívaním alkoholických nápojov priviedli do stavu vzbudzujúceho verejné pohoršenie alebo si nadmerným požívaním alkoholických nápojov spôsobili poškodenie zdravia, povinnosť navštevovať prednášky poradne alebo abstinentského spolku a podrobiť sa liečebnému režimu protialkolickej poradne.

Čiasťočná prohibícia sa oproti prvorepublikovej úprave rozširujúco týkala už nielen mladistvých mladších ako 18 rokov, či „podnapilých alebo opitých“ dospelých. Zákaz sa rozšíril aj na konzumáciu alkoholických nápojov (s výnimkou piva a vína) na tanečných zábavách. Zákonná úprava sprísňovala režim aj možnosťou danou okresnému národnému výboru zakázať podávanie alkoholických nápojov (s výnimkou piva a vína) v isté vymedzené dni, napr. pri výplatách, vojenských odvodoch a pod. Zákon však ešte – s prihliadnutím na spoločenskú realitu daného obdobia – stále ponechal možnosť vynášať pivo osobám mladším ako 18 rokov z prevádzok pre konzumáciu osobami dospelými.¹⁷ Zákonná úprava však tiež priamo zakázala požívanie alkoholických nápojov osobám vykonávajúcim povolanie alebo činnosť, s ktorou je spojené nebezpečenstvo ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti osôb alebo majetku a to pri výkone povolania alebo činnosti alebo bezprostredne pred nástupom do povolania či začiatkom pracovnej činnosti „*v takom čase a v takom množstve, že pri nastúpení tohto povolania alebo tejto činnosti nie sú celkom triezve*“ (§ 7 zákona).

Represia sa týkala trestania priestupkov v zmysle tohto zákona súdom¹⁸ (priestupky v zmysle § 10 – 13) alebo okresným národným výborom. Represia postihovala nielen

17 „*Osnova dále ponechává na žádost některých ústředních úřadů v platnosti ustanovení, že donášení piva osobami mladšími 18 let k požívání osobám dospělými není trestné ježto podle názoru těchto ústředních úřadů by byl prý takový zákaz stále obcházen, a to zejména na venkově ve žních, kdy se vyžaduje krajní vypětí pracovní u dospělých, a zůstal by tedy podle jejich názoru jen na papíře.*“ Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. Tisk 1113. Vládní návrh. Zákon ze dne 1948 o potírání alkoholismu. Důvodová zpráva. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm

18 „*Všetky trestné činy podľa nového zákona o boji proti alkoholizmu budú spadať do kompetencie riadnych súdov. To je záruka toho, že zákon nezostane len na papieri, ale bude účinným prostriedkom pri boji proti alkoholizmu.*“ ŠUJAN, J. Súdnictvo a alkoholizmus. In *Právny obzor*, roč. 31, 1948, s. 255 a s. 256.

osobu nadmerne požívajúcu alkoholické nápoje,¹⁹ ale aj osobu, ktorá jej ich úmyselne podávala (a vedela, že daná osoba je náchylná na násilnosti)²⁰ ako aj osobu, ktorá podávala alkoholické nápoje mladistvému v takom rozsahu alebo takého druhu, že mohlo dôjsť k poškodeniu zdravia mladistvého. Rovnako postihovala aj osobu, ktorá bola povinná tomu zabrániť a neučinila tak. Represia sa týkala aj hostinských a predajcov, ktorí poskytli v rámci svojej prevádzky neprimerané množstvo alkoholických nápojov, pričom o osobe, ktorej ich poskytli, vedeli alebo museli vedieť, že „*se nadmerným požívaním alkoholických nápojů vydává v nebezpečí hospodářské zkázy nebo ohrožuje vlastní výživu nebo výživu své rodiny*“ (§ 12 zákona). Trestným bol aj pokus týchto priestupkov (§ 10–13 zákona), čo prísnosť ustanovení zvyšovalo oproti dovtedajšej právnej úprave platnej na Slovensku.

Zákon č. 87/1948 Zb. o potláčaní alkoholizmu vo svojej dôvodovej správe vymedzil aj širší zdravotno-sociálny rozmer alkoholizmu. Alkoholizmus bol priamo označený za „*hospodářsky parazitizmus*“ spôsobujúci spoločnosti značné národohospodárske škody, ako sú napríklad:

1. Zvýšená chorobnosť, nárast výdavkov na liečenie a na liečebné ústavy pre alkoholikov a duševne chorých
2. Veľký počet pracovných úrazov a z toho vyplývajúca záťaž systému sociálneho zabezpečenia
3. Záťaž administratívneho a súdneho personálu pri administratívnom/súdnom procese
4. Strata pracovného času, úbytok pracovnej výkonnosti „*otupení bystrosti duševní a tělesné síly u dělníků, úředníků a zaměstnanců všech oborů*“
5. Demoralizácia, rozvrat rodín, materiálna a sociálna núdza rodín alkoholikov, nevhodná výchova detí v takýchto rodinách

19 Priestupku (ak nešlo o čin prísnejšie trestaný podľa iných ustanovení) sa v zmysle § 13 dopúšťala osoba požívajúca alkoholické nápoje, pričom vedela alebo vedieť musela, že týmto konaním môže ohroziť život, zdravie, telesnú bezpečnosť osôb alebo spôsobiť škodu na majetku. Trestom bolo väzenie od troch dní až do troch mesiacov. Už samotné podanie alkoholického nápoja takejto osobe bola trestaná ako priestupok národným výborom peňažnou pokutou alebo trestom odňatia slobody až do troch mesiacov (§ 15) prípadne aj trestom zákazu činnosti.

Priestupku (ak nešlo o čin prísnejšie trestaný podľa iných zákonných ustanovení) sa dopúšťala aj osoba, ktorá sa nadmerným požívaním alkoholických nápojov opätovne uvádzala do stavu vzbudzujúceho pohoršenie na verejnosti, najmä v pracovnom prostredí. Obdobné ustanovenie už obsahoval § 37 zákona č. 87/1947 Zb. o niektorých opatreniach k vykonaniu národnej mobilizácie pracovných síl: „*Kdo se trvale a bezdůvodně vyhýbá práci v pracovním poměru nebo v dovolené samostatné činnosti, nebo kdo se nadměrným požívaním alkoholických nápojů opětovně přivádí do stavu vzbuzujícího odůvodněné pohoršení v pracovním prostředí, bude potrestán soudem pro přestupek vězením do 3 měsíců. Odsuzuje-li soud vinníka pro čin trestný podle odstavce 1, vysloví zároveň jako vedlejší trest, že smí být držen v donucovací pracovně (odkáže vinníka do donucovací pracovny).*“

20 § 11 zákona č. 87/1948 Zb.: „*Kto úmyselne niekoho iného opije alebo podá opitému alkoholický nápoj, hoci vie alebo vedieť musí, že táto osoba je v stave opilosti náchylná na násilnosti alebo trestné činy, potresce sa súdom pre priestupok väzením od troch dní do troch mesiacov.*“ Popri uvedenom ustanovení zostávalo v platnosti aj ustanovenie § 85 priestupkového zák. čl. XL/1879.

6. Narušenie populačnej politiky štátu
7. Zdravotné, sociálne a kultúrne riziká zasahujúce budúcu generáciu a aj celý „kultúrny vývoj, sociálny a mravný vzostup, brannosť národa a vôľu k pokroku“.²¹

Nadmerné požívanie alkoholu a alkoholizmus boli totiž skutočne závažnými dobovými (slovenskými) problémami zasahujúcim do všetkých rovín spoločenských vzťahov – či už hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, alebo osobitne aj pracovných a rodinných. Na tento problém poukázal aj vtedajší minister spravodlivosti Alexej Čepička v rámci prerokovania nového rodinného kódexu a použil ho samozrejme osobitne v súvisi s odsúdením predchádzajúceho režimu prvej ČSR: „**Rozklad staré kapitalistickej spoločnosti nezústal bez vlivu na rodinu a tak i dnes se ještě setkáváme s otřesenými manželstvími. O tom svědčí nejen rozluky, ale všechny ostatní průvodní zjevy rozvrácené kapitalistické morálky, jako je nevěra, mravnostní delikty, prostituce, alkoholismus a pod. Ale i zde již dnes můžeme zaznamenat ve všech těchto smutných zjevech prudkou sestupnou tendenci, která nasvědčuje tomu, že manželství a rodina v lidově demokratickém státě se ozdravuje v důsledku zlepšených hospodářských podmínek i po stránce mravní. Ukazuje se, že nejlepším lékem na všechny tyto společenské nemoci je zajištění vhodných životních podmínek, aby lidé žili mravněji, nepropadali rozkladným silám a nemravům, jak to uskutečňuje socialismus. ... Z budovatelské práce vyrůstá nová morálka. Průkopníky této nové socialistické morálky jsou naši úderníci, muži i ženy, kteří svými výkony se stávají vzorem pro ostatní. Vydáváme nový zákon, aby náš pracující lid nebyl odkázán řídit se v rodinných poměrech předpisy ovládanými morálkou vykořisťovatelské společnosti, nepřátelské pracujícímu lidu“.²²**

V skutočnosti však napriek takýmto proklamáciám ani nový režim problém alkoholizmu nevyriešil – aj naďalej bol alkoholizmus napríklad jednou z hlavných príčin rozvratov manželských vzťahov v danom období. Podľa štatistických ročeniek medzi päť najčastejších príčin rozvratu manželstiev v 50. a na začiatku 60. rokov 20. storočia patril okrem **nevery, nehody pováh a záujmov, hrubosti (často kombinovanej s nadmerným požívaním alkoholu) a opustenia spoločnej domácnosti aj alkoholizmus**.²³ V 50. rokoch 20. storočia alkoholizmus ako príčina rozvratu manželských vzťahov kontinuálne rástol a vysoko prevažoval na strane mužov.²⁴ Táto subjektívna príčina sa pritom často kombinovala s inými príčinami, osobitne s hrubosťou a nadmernou žiarlivosťou. V 60. rokoch síce následne alkoholizmus (opilstvo) ako príčina

21 Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. Tisk 1113. Vládní návrh. Zákon ze dne 1948 o potírání alkoholismu. Důvodová zpráva. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm

22 Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382). Vystúpenie ministra spravodlivosti dr. Čepičky. Národní shromáždění republiky Československé 1948 - 1954. Stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949. Tisk 382. [cit. 2020 05 10] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037004.htm>

23 PÁVEK, F. *Rozvody očima soudce*. Praha : Práce, 1973. s. 64

24 LACLAVÍKOVÁ, M. – ZÁTEKOVÁ-VALKOVÁ, V. *Rozvod manželstva v spoločnosti budujúcej socializmus (československá rozvodová súdna prax v 50. a 60. rokoch 20. storočia)*. Praha : Leges, 2020, s.85-86.

rozvodov manželstiev zdanlivo kvantitatívne klesal,²⁵ ale rástli iné príčiny, pod ktoré sa alkoholizmus mohol ukrýť (napr. nehody pováh a záujmov).²⁶ Obdobne však alkoholizmus prekvital i na pracoviskách a vo voľnom čase – a to medzi všetkými druhmi profesií a na všetkých druhoch pracovísk.

Nevyriešenie situácie viedlo k tomu, že úprava zákona č. 87/1948 Zb. bola nahradená v roku 1961 zákonom č. 60/1961 Zb. o úlohách národných výborov pri zabezpečovaní socialistického poriadku (§ 13 upravil priestupky na úseku boja proti alkoholizmu) a v roku 1962 zákonom č. 120/1962 Zb. o boji proti alkoholizmu. Pri Ministerstve zdravotníctva ČSSR sa zriadil Ústredný protialkoholický zbor (na Slovensku sa zriadil protialkoholický zbor zákonom SNR č. 45/1967 Zb.) a širšie sa precizovala prevencia boja proti alkoholizmu.

Zavedenie a evolúcia trestného činu opilstva

V nastolenej línii boja proti alkoholizmu ľudovodemokratický režim pokračoval aj novou trestnoprávnou úpravou – v spojení osobitného nového trestného činu opilstva s otázkami príčetnosti a trestnej zodpovednosti páchatel'a za konanie pod vplyvom alkoholu (v nepríčetnosti).

Trestný zákon č. 86/1950 Zb. tak v rámci „iných trestných činov proti poriadku vo verejných veciach“ ponovom upravil skutkovú podstatu osobitného trestného činu opilstva, a to nasledovne:

„§ 186.

Kto sa pozitím alkoholického nápoja alebo ináč privedie, čo aj z nedbanlivosti, do stavu nepríčetnosti, v ktorom spácha trestný čin, potresce sa odňatím slobody až na päť rokov; ak však spácha trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potresce sa týmto miernejším trestom.

§ 187.

(1) Kto sa opije, čo aj z nedbanlivosti, hoci je v opilosti náchylný na výtržnosti, alebo kto osobu, ktorá je v opilosti náchylná na výtržnosti, úmyselne opije alebo jej opilosť zvyšuje, potresce sa odňatím slobody až na šesť mesiacov.

(2) Rovnako sa potresce, kto požije alkoholický nápoj za takých okolností, že by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku.“

Trestným tu podľa konštrukcie uvedených ustanovení nebolo spáchanie trestného činu v stave nepríčetnosti, ale samotné privedenie seba alebo druhého do opilosti v prípade, že ide o osobu náchylnú na výtržnosti (§ 187 – „opilstvo“ v pravom zmysle slova) a to bez ohľadu na privedenie si nepríčetnosti; resp. privedenie sa do stavu nepríčetnosti pozitím alkoholického nápoja alebo ináč a následné spáchanie trestného činu (podľa § 186 – po správnosti by nemalo ísť o „opilstvo“, ale o akési „spáchanie trestného činu v zavinenej nepríčetnosti“).

S týmito konceptmi pracoval aj zákon č. 88/1950 Zb., Trestný zákon správny, ten však bol prísnejší, keď v ust. § 10 ods. 2 výslovne uviedol, že „Porucha

25 PLANKOVÁ, O. *Rozvod manželstva v československom práve*. Bratislava : Osveta, 1964, s. 59.

26 GLOS, J. *Rodinné poměry v zrcadle práva*. Praha : Orbis, 1974, s. 168.

vedomia spôsobená požitím alkoholického nápoja alebo iného omamného prostriedku nevyklučuje trestnú zodpovednosť za priestupok spáchaný v tomto stave.“ Pri priestupkoch sa teda na prípadnú nepričetnosť spôsobenú alkoholom nemalo prihliadať a zodpovednosť tu vznikala za výsledok bez ohľadu na zavinenie tohto výsledku. Osobitná priestupková skutková podstata však tiež stíhala aj samotný alkoholizmus, resp. priestupky na úseku boja proti alkoholizmu, a to podľa znenia ust. § 85 Trestného zákona správneho.²⁷

Nás ale na tomto mieste bude osobitne (aj vo svetle recentne navrhovaného vypustenia opilstva zo súčasnej úpravy) zaujímať namiesto priestupkovej úpravy najmä zmienená nová skutková podstata trestného činu opilstva v Trestnom zákone – či už z roku 1950, alebo v jeho nadväzujúcich rekodifikáciách z rokov 1961 a 2005.

Na rozdiel od uhorského Trestného zákona (zák. čl. V/1878), ktorý neobsahoval výslovné ustanovenie o dôsledkoch nepričetnosti z titulu požitia alkoholu či inej látky, a preto bola trestná zodpovednosť takto nepričetného páchatel'a úplne vylúčená,²⁸ nové riešenie z roku 1950 zaviedlo osobitnú skutkovú podstatu trestného činu, spočívajúcu v privedení sa do stavu nepričetnosti požitím alkoholu alebo inej látky. Nešlo však pritom o žiadny radikálne nový návrh. S takýmto riešením totiž počítal už i návrh (osnova) trestného zákona z roku 1937, ktorá uvedený trestný čin upravovala v navrhovanom § 216 v dvoch odsekoch pod nadpisom „Nebezpečná opilosť“ nasledovne:

„(1) Kto si úmyselne alebo z nedbanlivosti spôsobí požitím alkoholických nápojov alebo užitím iných omamných prostriedkov alebo jedov poruchu vedomia vylučujúcu pričetnosť, bude potrestaný väzením alebo tuhým väzením od ôsmich dní do šiestich mesiacov, ak sa v onej poruche vedomia dopustí činu, ktorý by inak bol trestný ako zločin alebo prečin. Ak však stanoví zákon na čin, za ktorý nie je vinník pre poruchu vedomia trestne zodpovedný, nižšiu trestnú sadzbu, než aká je tu stanovená, bude potrestaný podľa onej nižšej trestnej sadzby.

(2) Ustanovenia predchádzajúceho odstavca nemožno použiť, ak je vinník napriek poruche vedomia trestne zodpovedný za čin, ktorého sa v nej dopustil (§ 23 ods. 2 a 3).“²⁹

Podľa odseku 2, odsek 1 sa konkrétne nemal použiť vtedy, ak si páchatel' poruchu vedomia privedol v úmysle spáchať trestný čin, alebo ak aspoň mohol predvídať, že v poruche vedomia môže spôsobiť trestný výsledok.

27 „(1) Kto sťaží alebo ohrozí alebo kto ruší boj proti alkoholizmu, najmä tým,

a) že predá alebo podá alebo inak umožní požívanie liehovín osobám mladším než osemnásť rokov, osobám podnapitým alebo opitým, alebo

b) že nedbá na iný zákaz čapovať, podávať alebo požívať alkoholické nápoje, potresce sa pokutou do 50.000 Kčs alebo verejným pokarhaním alebo odňatím slobody až na dva mesiace.

(2) Rovnako potresce sa ten,

a) kto sa nepodrobí opatreniam postihujúcim ho pre nadmerné požívanie alkoholických nápojov, alebo

b) kto sa požitím alkoholických nápojov privedie do stavu vzbudzujúceho pohoršenie.“

28 BOROŠ, M. Cesta trestného činu opilstva do znenia v Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. In *Studia Iuridica Cassoviensia*, roč. 5, 2017, číslo 2, s. 111 a nasl.

29 Tamže.

Z uvedenej textácie a jej porovnania s úpravou z roku 1950 je teda zrejmé, že úprava opilstva z roku 1950 vychádzala najmä z osnovy z roku 1937, ktorá zasa vychádzala osobitne z rakúsko-nemeckých doktrinálnych východísk.³⁰

Zásadná zmena nastala o jedenásť rokov neskôr, prijatím Trestného zákona č. 140/1961 Zb., ktorý v eufórii z dosiahnutia socializmu mylne predpokladal, že trestná represia sa môže zmierňovať a nahrádzať uvedomelosťou a samosprávou, či sebareguláciou socialistickej spoločnosti. Svojou absenciou úpravy trestnej zodpovednosti v prípade nepričetnosti spôsobenej alkoholom (opilstvom) bez vlastného zavinenia sa tak v podstate vrátil k situácii „beztrestnosti“, t.j. právnej nezodpovednosti, platnej v Uhorsku a na území Slovenska do roku 1950, resp. naopak tým, že v § 12 ods. 2 výslovne predpisoval neprihliadať na páchatel'ovu hoci i nedbanlivostne zavinenu nepričetnosť spôsobenú požitím alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov, kopíroval trestný zákon správny č. 88/1950 Zb. – mal teda za to, že v prípade zavineneho privedenia sa do stavu nepričetnosti a následného spáchania trestného činu sa má takýto páchatel' potrestať za svoj trestný čin tak, akoby bol príčetným:

„(1) Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu nemohol rozpoznať jeho nebezpečnosť pre spoločnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný.
(2) Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak sa páchatel' privedie do stavu nepričetnosti, čo aj z nedbanlivosti, požitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku.“

Spätne sa však malo za to, že toto riešenie plnej miery zodpovednosti za trestný čin spáchaný v zavinenej nepričetnosti oslabovalo zásadu zodpovednosti za zavinenie ako základnú zásadu trestného práva a blížilo sa skôr k zásade zodpovednosti za výsledok.³¹ Aj preto novelou Trestného zákona zákonom č. 557/1991 Zb. bola v roku 1991 opätovne do Trestného zákona zaradená skutková podstata trestného činu opilstva, a to v ust. § 201a, pričom súčasne bolo zrušené ustanovenie § 12 ods. 2 Trestného zákona:

„(1) Kto sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky alebo inak privedie, hoci aj z nedbanlivosti, do stavu nepričetnosti, v ktorom sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, potresce sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov; ak sa však dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potresce sa oným miernejším trestom.
(2) Ustanovenie odseku 1, ako aj § 12 sa nepoužije, ak sa páchatel' priviedol do stavu nepričetnosti v úmysle spáchať trestný čin.“

Tým došlo v podstate k návratu k právnej úprave z roku 1950, pôvodne obsiahnutej v § 186 Trestného zákona č. 86/1950 Zb., a táto úprava zostala v Trestnom zákone aj po jeho rekonštrukcii z roku 2005. Nepričetnosť je tak dnes upravená v ust. § 23 Trestného zákona³² č. 300/2005 Z. z. a trestný čin opilstva v § 363 Trestného zákona, a to veľmi

30 Tamže.

31 Tak ŠAMKO, P. K skutkovej podstate trestného činu opilstva podľa § 201a Trestného zákona. In *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 33, 1998, 1, s. 21-25.

32 „Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.“ Musí pritom ísť skutočne o nepričetnosť, nestačí len znížená príčetnosť. Porovnaj ŠKOHÉL, D. Trestná zodpovednosť v súvislosti s trestným činom opilstva. In MEDELSKÝ, J. a kol. (zost.): *Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti : zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Eurokódex, 2014, s. 129 a nasl.

podobnej úprave ako v pôvodnom § 186 v Trestnom zákone z roku 1950 v kombinácii s § 12 ods. 2 úpravy z roku 1961, resp. v ich spoločnej kombinácii zavedenej už novelou Trestného zákona z roku 1991, kedy bol do Trestného zákona znova zavedený trestný čin opilstva. Aktuálne platná a účinná úprava v § 363 Trestného zákona tak znie:

„(1) Kto sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky, hoci aj z nedbanlivosti, privedie do stavu nepričetnosti, v ktorom sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov; ak sa však dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potrestá sa týmto miernejším trestom.

(2) Ustanovenie odseku 1, ako ani § 23 sa nepoužije, ak sa páchatel' privedol do stavu nepričetnosti v úmysle spáchať trestný čin.“

Práve táto úprava, vychádzajúca zo vzorov z rokov 1937, 1950 a 1991, pritom dnes – do veľkej miery nepochopiteľne – opäť čelí kritike a snahe o zrušenie. Argumentuje sa pritom najmä neopodstatnenosťou nižšieho trestu pre osobu, ktorá sa zavinene privedla do nepričetnosti, v ktorej spáchala iný trestný čin. Trestný čin opilstva totiž čelí kritike za to, že sa ním je možné v dôsledku náročnosti dokazovania vyhnúť zodpovednosti za závažnejšie trestné činy spáchané v stave zavinene privedenej (alebo len dodatočne privedenej, či iba predstierananej) nepričetnosti,³³ a to tak, že v dôsledku dôkaznej núdze bude páchatel' odsúdený „iba“ za opilstvo, a teda dostane nižší trest než aký by dostal za trestný čin spáchaný v zavinenej nepričetnosti spôsobenej alkoholom alebo inou látkou, ktorý možno aj dopredu úmyselne plánoval.

Zrušenie trestného činu opilstva so zásadne nižším trestom než je trest za trestný čin spáchaný v zavinenej nepričetnosti spôsobenej alkoholom alebo inou látkou, však so sebou v zmysle uvedených historických skúseností v minulosti prinieslo striedavo buď návrat k beztrestnosti privedenia si nepričetnosti a zároveň beztrestnosti za trestný čin spáchaný v nepričetnosti, alebo naopak viedlo k trestnosti konania na základe samotného výsledku konania v stave nepričetnosti, a teda viedlo k trestnej zodpovednosti bez zavinenia.

Práve medzi uvedenými dvoma extrémami sa historicky hľadalo a aj našlo riešenie v podobe, ktorú predstavuje aktuálne majoritou akceptovaný kompromis vo forme nižšieho trestu za samotné zavinené privedenie sa do stavu nepričetnosti.

Teoreticky je však predsa mysliteľné aj iné kompromisné legislatívne riešenie – ktoré by trestalo páchatel'a za samotné zavinené privedenie sa do stavu nepričetnosti (a nie za následne spáchaný trestný čin), avšak rovnakým trestom, aký by sa páchatel'ovi uložil za trestný čin spáchaný v stave nepričetnosti – čím by sa dosiahlo, že zavinene nepričetný páchatel' by bol potrestaný rovnako ako príčetný páchatel', hoci technicky vzaté by nebol trestaný za výsledok spáchaný v nepričetnosti, ale za svoje vlastné zavinené konanie – za privedenie sa do stavu nepričetnosti. Nevýhodou tohto riešenia je však to, že za ten istý skutok – privedenie sa do stavu nepričetnosti – by páchatel'om hrozil pomerne veľký rozptyl výšky trestov – v závislosti od nepredvídateľného skutku, ktorého by sa v nepričetnosti následne dopustili. To je pritom argument, ktorý naopak hovorí v prospech zachovania spoločného, resp. jednotného rozsahu trestnej

33 HACEK, V. Trestný čin „opilstvo“ z pohľadu psychiatra. In *Psychiatria pre prax*, 2011 12(1), s. 36-38.

sadzby pre trestný čin zavineného privedenia sa do nepríčetnosti (čo je presnejšie označenie tohto trestného činu než je „opilstvo“). Uvedené tak zodpovedá nielen predvídateľnosti a právnej istote nevyhnutnej práve v odvetví trestného práva, ale tiež toto riešenie možno podprieť aj zásadou *in dubio pro reo*, či zásadami *pro libertate*, *pro persona*, alebo princípmi právneho štátu a proporcionality štátnych zásahov do života fyzických osôb – v tom zmysle, že len z dôvodu možného praktického problému spojeného s dokazovaním, či bol skutok spáchaný naozaj v nepríčetnosti alebo nie, a či bol dopredu úmyselne plánovaný alebo nie, by sme nemali neprimerane uprednostňovať prísnejšiu legislatívu a vyššie tresty.

Záver

Ludovodemokratický zákonodarca sa snažil riešiť problémy spojené s nadmerným požívaním alkoholu ako problémy manifestujúce sa v rámci rodinných vzťahov, pracovných vzťahov, ale aj spoločenských vzťahov vo všeobecnosti, a to aj prostriedkami trestného práva. Právna úprava zavedená v Trestnom zákone z roku 1950 našla riešenie trestnej zodpovednosti zavinené nepríčetných osôb v tom, že začala trestať konanie spočívajúce v samotnom privedení sa do stavu nepríčetnosti, a nie až následné konanie zrealizované v nepríčetnosti, čím tiež zároveň odmietla úplnú trestnú nezodpovednosť takýchto nepríčetných osôb. Naopak, Trestný zákon z roku 1961 tu zvolil iný krok, a zaviedol plnú trestnú zodpovednosť za trestný čin spáchaný v stave zavinené privodeného stavu nepríčetnosti, a teda zaviedol trestnú zodpovednosť bez zavinenia, ako trestnú zodpovednosť za výsledok konania. K tomuto stavu sa mal podľa recentných návrhov zo začiatku roku 2022 opäť vrátiť aj náš aktuálny Trestný zákon z roku 2005, t.j. opäť sme mali akceptovať trestnosť konania bez zavinenia, v rozpore so základnými princípmi trestnej zodpovednosti fyzických osôb.

Uvedené želanie trestať i nepríčetného rovnakým trestom ako príčetného by sa pritom dalo realizovať aj inou legislatívnou technikou – ak by sa prijala formulácia, podľa ktorej táto zodpovednosť vzniká za samotné zavinené privodenie si nepríčetnosti, pričom trest by sa odvíjal od sadzby určenej za skutok spáchaný následne v stave zavinené privodené nepríčetnosti. Proti tomuto riešeniu ako vedúcemu k dopredu nepredvídateľnej sankcii, a teda k právnej neistote, však hovoria nielen zásady trestného práva, ale aj viaceré princípy platné v právnom štáte.

Nateraz však uvedený problém – zdá sa – nebudeme musieť riešiť v praktickej rovine, nakoľko aj pod dojmom všeobecnej kritiky napokon v konečnom znení návrhu novely Trestného zákona predloženého do medzirezortného pripomienkového konania dňa 7.9.2022 už žiadne snahy o zmenu právnej úpravy nepríčetnosti a ani opilstva nie sú prítomné – a snád' sa už neobjavia ani dodatočne v kľukatom legislatívnom procese.

Literatúra:

- BENEŠ, E. 1915. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha : Nákladem čsl. Abstinentsního svazu v Praze, 1915. 88 s.
- BOROŠ, M. 2017. Cesta trestného činu opilstva do znenia v Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. In *Studia Iuridica Cassoviensia*, roč. 5, 2017, číslo 2, s. 111 a nasl.
- GLOS, J. 1974. *Rodinné poměry v zrcadle práva*. Praha : Orbis, 1974. 200 s.

- HACEK, V. 2011. Trestný čin „opilstvo“ z pohľadu psychiatra. In *Psychiatria pre prax*, 2011 12(1), s. 36-38.
- CHURA, A. J. 1938. *Slovensko bez dorastu? Sociálne-paediatrické štúdium*. 2. diel. 1. časť, Bratislava : Nákladom Roľníckej osvety v Bratislave, 1938. 268 s.
- KLUKNAVSKÁ, A. 2021. *Trestné právo v tieni marxizmu-leninizmu. Československé trestné právo v rannej ére ľudovej demokracie*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021. 178 s.
- Kolíková navrhuje vypustiť z novely Trestného zákona trestný čin opilstva. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22807199/ministerstvo-spravodlivosti-navrhuje-vypustit-z-novely-trestneho-zakona-trestny-cin-opilstva.html>
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ZÁTEKOVÁ-VALKOVÁ, V. 2020. *Rozvod manželstva v spoločnosti budujúcej socializmus (československá rozvodová súdna prax v 50. a 60. rokoch 20. storočia)*. Praha : Leges, 2020. 164 s.
- MIKULA, V. 2013. *Čakanie na dejiny. State k slovenskej literárnej histórii*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Vydavateľské oddelenie UK, 2013. 173 s.
- NIKŠOVÁ-KUNTSCHEROVÁ, G. 1952. Trestný zákon v boji proti alkoholizmu. In *Právny obzor*, roč. 35, 1952, s. 565-569.
- PÁVEK, F. 1973. *Rozvody očima sudce*. Praha : Práce, 1973. 248 s.
- PLANKOVÁ, O. 1964. *Rozvod manželstva v československom práve*. Bratislava : Osveta, 1964. 204 s.
- *Slovenské národné noviny*, č. 7 – 11, 22., 26., 29. august, 2. a 5. september 1845. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.snm.sk/swift_data/source/muzeum_ludovita_stura/ludovit_stur/spolky_miernosti.pdf
- ŠAMKO, P. 1998. K skutkovej podstate trestného činu opilstva podľa § 201a Trestného zákona. In *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 33, 1998, I, s. 21-25.
- ŠKOHEL, D. 2014. Trestná zodpovednosť v súvislosti s trestným činom opilstva. In MEDELSKÝ, J. a kol. (zost.): *Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti : zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Eurokódex, 2014, s. 129 a nasl.
- ŠTENPIEN, E. 2018. Zákony o úžere v Uhorsku v 19. storočí. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice : UPJŠ, 2018, s. 117-125.
- ŠUJAN, J. 1948. Súdnictvo a alkoholizmus. In *Právny obzor*, roč. 31, 1948, s. 252-257.
- *Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. Tisk 1113. Vládní návrh. Zákon ze dne 1948 o potírání alkoholismu. Důvodová zpráva*. [cit. 2022-04-22] Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1113_00.htm
- *Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382). Vystúpenie ministra spravodlivosti dr. Čepičky. Národní shromáždění republiky Československé 1948 - 1954. Stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949. Tisk 382*. [cit. 2020 05 10] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037004.htm>

Summary: The Fight against Alcoholism and Drunkenness (not only) in People's Democratic Czechoslovakia

Alcoholism is a social and economic problem, which was dealt with by all the regimes that ruled in the territory of Slovakia in the 20th century. We don't need to explain that this is a current problem even today - it is enough to mention the current legislative efforts to amend the Criminal Code, so as to abolish the crime of drunkenness, perhaps perceived as a relic of socialism in former Czechoslovakia. However, this particular crime is not a simple relic of the past - its regulation is closely related to the issue of sanity of the perpetrators of crimes, the criminal responsibility for their (un)culpable actions, but also relates to the society-wide approach to alcoholism. It is true that after 1948 the new people's democratic regime had the ambition to deal with alcoholism in a more radical way than the previous regimes. However, alcohol and its excessive use remained a serious problem throughout the period of the People's Democratic and later (since 1960) Socialist regimes, and this problem has not been fully resolved until today. Therefore, any efforts to reassess the crime of drunkenness must be viewed also in the light of (legal) history as well as current socio-cultural status quo. With this aim, the presented study guides the reader throughout the search for answers to the questions: How did excessive alcohol use interfere with social relations? How did the state try to control and regulate (excessive) alcohol consumption? What social and legal control mechanisms were created for this purpose? Why was the new crime of drunkenness established and what were the limits of its legal regulation? In the light of the current situation, is this particular crime outdated, or does it still have meaning? The authors offer their answers on the basis of clarifying the development of relevant regulations on the timeline from the end of the 19th century to the present day, with particular emphasis on the period of People's Democratic Czechoslovakia, when the crime of drunkenness was first introduced in (Czecho)Slovak criminal law. The legislation introduced in the Criminal Code of 1950 thus found a solution to the criminal liability of culpably insane persons in that it began to punish actions consisting in bringing themselves into a state of insanity, rejecting thereby the criminal irresponsibility of such insane persons for their actual action committed under influence of alcohol. On the contrary, the Criminal Code from 1961 took a different approach here and introduced full criminal responsibility for a crime committed in a state of culpably induced insanity, and therefore introduced criminal responsibility for action committed without fault, as a sort of objective criminal responsibility for the result of the action. According to recent proposals from the early 2022, the Slovak Criminal Code from 2005 was supposed to return to this situation, i.e., again, to accept the criminal responsibility for actions committed without fault, contrary to the basic principles of criminal liability of natural persons. Luckily, under the impression of general criticism, finally, in the draft amendment to the Criminal Code submitted to the legislative procedure on September 7, 2022, there are no longer any efforts to change the legal regulation of the crime of drunkenness any longer, preserving the status quo introduced already in the 1950s.

mim. prof. doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.
prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M.
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta, Katedra dejín práva
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovenská republika
miriam.laclavikova@truni.sk
tomas.gabris@truni.sk

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Miriam Laclavíková - Tomáš Gábriš).